

Az alkotóműhelyből

A középkori szkriptorok szorgos kezei és a lúdtoll sercegése jut eszébe annak, akinek lehetősége nyílik betekinteni a MACSE tagjainak alkotóműhelyébe. Ebben a sorozatunkban szeretnénk felmutatni az egyesületünk tagjai által írt, szerkesztett, összességében létrehozott műveket: könyveket, DVD-eket és CD-eket. Recenzióinkkal szeretnénk előmozdítani szélesebb körű megismerésüket. Közkinccsé váló adataik, ismereteik gazdagítsanak mindnyájunkat; méltó honoráriumuk legyen az olvasó megbecsülése.

Kis füzetben nagy segítség a családkutatáshoz

Ari Ilona, Budapest (ariilona@gmail.com)

Berkes József, Budapest (berkes.jozsef@mol.gov.hu)

A kiadvány egy füzet sorozat első száma. A szolnoki Családkutató Klubban elhangzott előadások egy részéről készített jegyzeteket tartalmazza, mellékletében pedig mind a kezdő, mind a gyakorlottabb kutatók számára találhatunk hasznosítható ismereteket. A kiadó – Molnár Lajos Milán, az Aba-Novák Kulturális Központ igazgatója, a Családkutató Klub alapítója – az elgondolás iránti elkötelezettségét bizonyítja, hogy vállalkozott e hiánypótló kötet megjelentetésére. A szerzők között a témában jártas szakembereket és amatőr családkutatót is találunk. A szöveget írták:

Ari Ilona, az ANKK Családkutató Klubjának vezetője

Berkes József főlevéltáros, a MNL Országos Levéltárának főosztályvezetője

Dr. Cseh Géza, az MNL Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Levéltár főlevéltárosa

Minden kézben ott található a füzetünk (Fotó: Illyés Csaba)

Az első oldalon Hunyady Lászlónak, a MACSE elnökének kedves ajánló sorait olvashatjuk.

A bevezetőben némi ízelítőt kapunk a Jász-Nagykun-Szolnok megyében – az országban egyedülálló módon – folyó családkutató műhelymunkáról. A már említett klubon kívül Mezőtúron, a Bodoki Fodor Helytörténeti Egyesület kebelén belül immár négy éve működik egy családkutató tagozat, amely a maga sajátos ismeretanyagát felhasználva, többszörösen kiveszi a részét a helyismereti megmozdulások, pl. kiállítások, emléktábla avatások előkészítéséből és lebonyolításából, továbbá a pályázatokkal kapcsolatos teendőkből. A megyei élet más szereplői is elkötelezetten segítik a családtörténettel foglalkozók egyre népesebb táborát. E munka eredményeinek összefoglalása és megismertetése érdekében született meg a füzet sorozat gondolata, amelynek megjelent első száma máris nagy sikert aratott mind a családkutatással hivatásszerűen foglalkozók, mind az amatőrök körében.

Formálódik a második füzet tartalma is, amelyről rövid ízelítőt találhatunk a tartalomjegyzék után. Ismerve a füzet sorozat megálmodóinak és létrehozóinak elkötelezettségét, bizonyosra vehető a továbbiak megjelenése. A visszajelzések is erre biztatnak minket.

A kiadvány a családtörténet-írás folyamatainak megfelelően tagozódik, négy fő fejezetben vezet végig az olvasót a legfontosabb módszertani lehetőségek megismertetésével. Emellett sok gyakorlati és hasznos illusztráció is segíti a kutatót.

Miből írhatjuk meg a családunk történetét?

A feltett kérdésre két részben kapunk választ. Az első a családi és ismerősi/baráti körben található forrásokra hívja fel a figyelmet. Ezekkel felfegyverkezve érdemes nekikezdeni a kutatásnak. Az előzetes ajánlásban néhány megszívlelendő jó tanácsot kaphatunk az objektivitás megőrzésére, az intim családi dolgok kezelésére, majd a kutatás fő irányára (ismertből az ismeretlenbe) vonatkozóan. A családi forrásokat három alcím alá sorolva találhatjuk, úgymint:

- emlékezet, szójhagyomány
- írott források
- tárgyi emlékek.

Értékes adatok a sírkövön (Fotó: B. Sipos Gabriella)

A *Külső források a családkutatók számára* című fejezet a család ismeretségi körén kívül fellelhető adatokra, információkra hívja fel a figyelmet, elsőként – egy Jász-Nagykun-Szolnok megye sajátosságait felsoroló példán keresztül – a helyismeret fontosságára. Itt a teljesség igénye nélkül sorolunk fel néhány lényeges forrást. Érdeemes utánanézni a különböző összeírásoknak (országos vagy helyi, katonai állítási lajstromok, választási névjegyzékek stb.), a földesúri család iratainak, a temetői nyilvántartásoknak, a céhek, később az ipartestületek nyilvántartásainak stb. A fejezet végén arra vonatkozóan olvashatunk ötleteket, hogy ezeket az adatokat hol lelhetjük fel.

Kutatás az anyakönyvekben

A családkutatók számára legfontosabb fejezet három részre tagolódik. Megismerkedhetünk az anyakönyvek kevesek által ismert történeti fejlődésével. Az anyakönyvek kezdetleges vezetése sokkal régebbi, mint gondolnánk. Európa nyugati felén az őskeresztények már a 3. század elején rögzítették a közösséghez tartozókat és a mise-áldozatot bemutatókat. Az anyakönyvek e kezdetleges megjelenési formáját, mondjuk „vezetését” a népvándorlás elsodorta, és a középkorra elfelejtették. Legelőször a soissons-i (853), majd a II. lateráni (1239) zsinat szorgalmazta az anyakönyvek újbóli bevezetését. Hazánkban az anyakönyvek felfektetését és vezetését a nagyszombati zsinat (1611) rendelte el, de ez igen lassan terjedt, először csak a törökök által el nem foglalt területeken. Az Alföld egyes részein és a déli végeken nem léteztek anyakönyvek egészen a 18. század közepéig/végéig.

Részletesen szó esik az egyes felekezetek, majd az 1895-től meginduló állami anyakönyvezés gyakorlatáról, illetve a történelmi események miatt határon kívül került országrészekhez tartozó települések kutatásáról. Olvashatunk még az anyakönyvi bejegyzések koronként és vallásonként változó sajátosságairól, a névadási szokásokról, a családnevek kialakulásáról és eredetéről, a névváltoztatásról. A fejezet az anyakönyvek kutatásához ajánlott irodalomjegyzékkel zárul.

A következő részben választ kaphatunk arra a kérdésre: mit érdemes tudni az anyakönyvekről a családfa készítéséhez? Rövid történeti áttekintés után a magyarországi anyakönyvezéssel kapcsolatos ismeretek részletezése következik. A levéltári kutatást meghatározó jogszabályok bemutatását megelőzően – újfent egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei példán keresztül – ismerkedhetünk meg a matrikulákban való keresgélés feltételeivel. Ez utóbbi egységesítése várható az új levéltári törvény hatására, a Magyar Nemzeti Levéltár szervezetének átalakulásával.

A matrikulákat tárgyaló utolsó fejezet gyakorlati példák sokaságán keresztül ismerteti meg az olvasót a három legfontosabb – a születési (keresztelési), a házassági (esketési) valamint a halálozási – anyakönyv sajátosságaival, koronként változó adattartalmával. Inkább felsorolásszerűen került a füzetbe a bejegyzések néhány jellegzetessége, úgymint a dátum jelölése, a nevek írásmódja, helyesírás, rövidítési sajátosságok, a hangzók jelölése stb. Néhány jó tanácsot is találhatunk arra az esetre, ha valamit nem tudunk elolvasni. A két fő kutatási módszer rövid ismertetésével zárul a fejezet.

Az adatok kigyűjtése, rögzítése, rendszerezése

A fejezet a családtörténet-írás legfontosabb vázának tekinthető ősfá készítésével indít. A kutatók az adatok többségét mikrofilmen rögzített formában, illetve az eredeti dokumentumokból, vagy az azokkal egyenértékű másolatból gyűjthetik össze. Mindkét formához hasznos tanácsokat találhatunk. A kikeresett adatok rögzítéséhez, rendszerezéséhez leggyakrabban használatos – és gyakorlati példákon bemutatott – módszerek közül mindenki a kitűzött célnak, az adott helyzetnek és egyéni alkának megfelelően választhatja ki a számára legmegfelelőbbet.

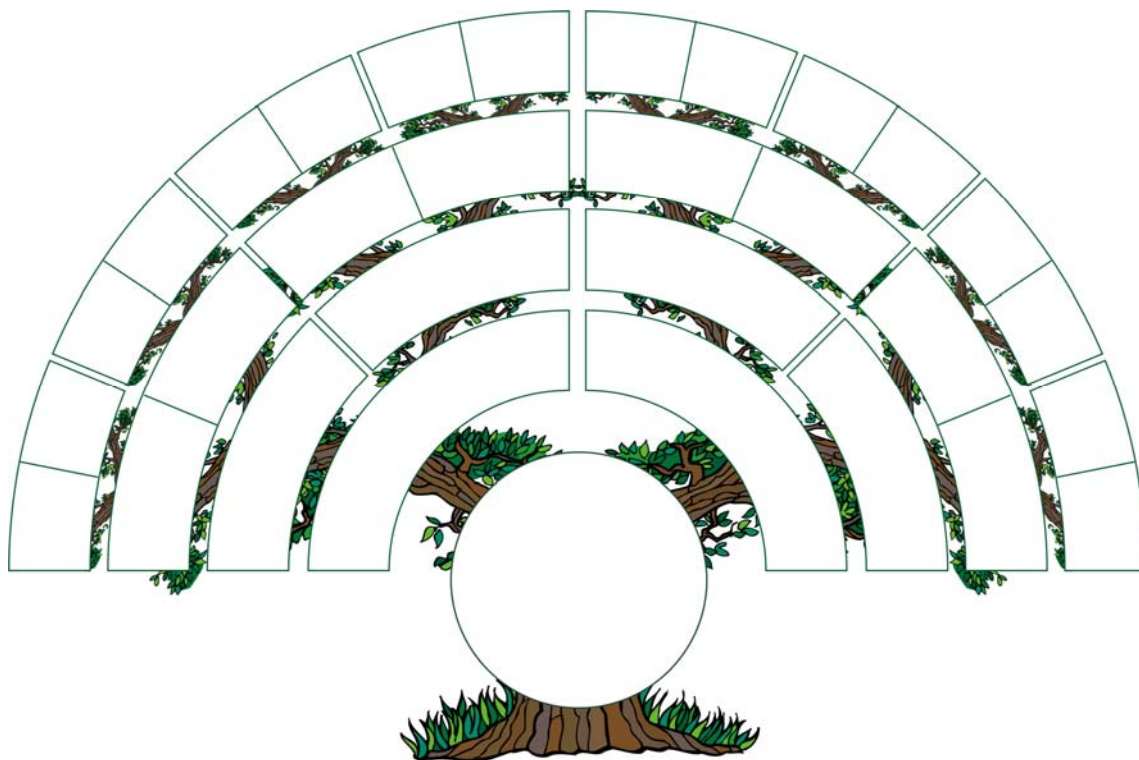
A különleges családfa az Aba-Novák Kulturális Központ 2011-es családkutató játékára érkezett, Gáspár Zalán alkotása (Fotó: Illyés Csaba)

Befejező munkák: családfák készítése, majd a történet megírása

A gazdag választékból néhány kiragadott példa olvasható a kézzel rajzolt vagy számítógépes programmal készített családfákra, amelyekből mindenki igényei és lehetőségei szerint választhat. Ezután a családtörténet két fő részét, a szöveges részt és a hozzá kapcsolódó dokumentálást segítő javaslatok következnek. A szöveges rész tartalmánál érdemes figyelembe venni, hogy kinek szánjuk, milyen körben terjesztjük. Nagyobb nyilvánosság elé kerülhetnek-e intim családi dolgok, továbbá mennyire kell a körülményekről tájékoztatni a majdani olvasót. A családtörténet felépítése közben is beválik a klasszikus hármas tagolás: bevezetés, tárgyalás, befejezés. A fejezetben láthatunk még néhány módszert a szövegek közötti adatok bemutatására is.

Írás közben elkerülhetjük a szarvashibákat, ha beleéljük magunkat az adott kor körülményeibe, a miliő hangulatába. A történelmi ismeretekon kívül ehhez felhasználhatunk más családtörténeti, helytörténeti munkákat, de szépirodalmat is. Célszerű szerkesztéssel mindenki számára áttekinthetővé

tehetjük a legbonyolultabb családi kapcsolatokat is. Segít a későbbi visszakeresésben, ha megjelöljük a forrásainkat.

Kitölthető ősfá minta

Nincsenek általános, mindenre érvényes szabályok. A választást az olvasóra bízva, füzetünkben a sokszínűsége törekedtünk, kerülve, hogy bármely módszert egyedül üdvöztőnek kiáltunk ki. A felsorolt ötleteket ki-ki kedve szerint használhatja. Jó munkát és sok sikert kívánunk hozzá!

Mellékletek

Gyakori latin kifejezések az anyakönyvekben

Ez a kis latin-magyar szótár Gyimesi Imre családkutató gyűjtéséből származik, amelyet Berkes József egészített ki. A foglalkozások latin megfelelőjének felsorolását a következő füzet mellékleteként tervezzük, ezért itt alig szerepelnek. A családkutatáshoz, anyakönyvek kutatásához ajánlott irodalom a füzetből lemaradt, ezért hibajegyzék helyett itt hívjuk fel a figyelmet a latin kisszótárra: Kovács Béla: *Syllabus latino-hungaricus*. Heves Megyei Levéltár. Eger, 1990.

Néhány felekezeti anyakönyv fejléce

A magyar nyelvű megfelelőjének párhuzamba állításával segít eligazodni a latin és a gótbetűvel írt német nyelvű fejlécek megnevezéseiben. A különböző időkből származó és a kutatóknak problémát okozó római katolikus és izraelita anyakönyvi fejléceket kikereste, a másolatokat készítette és összeillesztette Berkes József.

Hónapok megnevezései

Ez a melléklet szintén Gyimesi Imrének köszönhetően tájékoztat a hónapok elnevezésének kialakulásáról, a korábbi latin, magyar és népies hónapnevekről.

Családkutatásban felhasználható internetes oldalak

Több családkutató szorgalmának köszönhetően néhány jól használható tipp a világhálón böngészőknek. A 2012-es állapotot rögzítettük, egyben felhívjuk a figyelmet a folyamatos változásokra.

Halált okozó betegségek

Ezt a latin – magyar szótárt B. Sipos Gabriella, a Családkutató Klub titkára állította össze Szokolszky Bertalan esperes plébános *Anyakönyvvezetők szótára* (Kassa, 1923) alapján.

Az eredeti mű abc sorrendben a magyar kifejezések szlovák, német, latin megfelelőjét tartalmazza. Már első pillantásra látszik, hogy a szótár nem csak annak idején – amikor átszabták az országhatárokat, és ettől sok helyen a hivatalos nyelv is megváltozott – jelentett nagy segítséget az anyakönyvvezetőknek, hanem a mai családkutatók számára is hasznos lehet. A könnyebb keresés érdekében elsőnek latin-magyar nyelvpárra szerkesztve, segédletként adjuk kézbe a matrikulákat böngészőknek. Ne lepődjenek meg, ha nem csak betegségeket találnak a halálokok között!

A kiadvány ára 1500 Ft.

Megvásárolható

- az Ifjúsági Házban, 5000 Szolnok, Szapáry út 23. hétköznaponként 10.00-13.00 és 14.00-18.00 óra között

- a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának óbudai épületében, 1037 Budapest, Lángliliom u. 4. Berkes Józsefnél, telefon: 06 1 437 0691 email: berkes.jozsef@mol.gov.hu

Előzetes a következő füzet tartalmából

Az első füzetből kimaradt bőséges anyag láttán máris körvonalazódik, mi kerül be a második füzetbe. Minden nem is fér el egyetlen újabb kiadványban. A következő számba a különböző társa-

dalmi osztályok, rétegek és csoportok kialakulásáról és kutatásuk sajátos eszközeiről szóló előadásokról készült jegyzetek kerülnek be. Terjedelmi korlátok döntik el, hogy a levéltárakról tavaszra tervezett előadás anyaga belefér-e, vagy majd egy következőbe.

Az 1870-es évekből való családi fotó már a következő füzetbe kerül (Fózer Vendel gyűjtése)

Ismét nagyon jól használható mellékletekkel lépjük meg az olvasót, támaszkodva a Berkes József főlevéltáros által felajánlott összeállításokra. Így egy a mostaninál bővebb latin és német szavak gyűjteményével jelentkezünk, természetesen a megfelelő magyar kifejezésekkel együtt. Az anyakönyvvezetők szótárából a foglalkozások latin-magyar megnevezései kerülnek sorra, kiegészítésekkel megtoldva. Mindezekhez csatoljuk a nemesek kutatásához felhasználható bőséges irodalomjegyzéket is.